

Knjiga o Tobiji

Galić, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:009697>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti

Lucija Galić

Knjiga o Tobiji

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Krešimir Šimić

Osijek, 2019.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti

Lucija Galić

Knjiga o Tobiji

Završni rad

Humanističke znanosti, filologija, kroatistika

Mentor: izv. prof. dr. sc. Krešimir Šimić

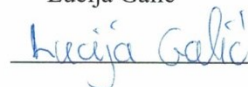
Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 16. rujna 2019.

Lucija Galić

Handwritten signature of Lucija Galić in blue ink, written over a horizontal line.

JMBAG: 0122224554

Sažetak

Knjiga o Tobiji smatra se jednom od najprepoznatljivijih pobožnih romana biblijske književnosti. Nije bila uključena u hebrejsku Bibliju, iako je izvorno bila napisana na semitskom jeziku. Pripada tzv. deuterokanonskim knjigama, odnosno onim knjigama koje su Katolička i Pravoslavna crkva prihvatile kao dio Staroga zavjeta, tj. vlastitog kanona. U radu je riječ o prikazu *Knjige o Tobiji* pod vidom biblijskog konteksta, odnosno konteksta *Povijesnih knjiga*. Nadalje, ukazuje se na literalne probleme te moralni, društveno-politički i duhovni kontekst samog djela.

Ključne riječi: Knjiga o Tobiji, Povijesne knjige, židovstvo

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Kontekst <i>Knjige o Tobiji</i>	3
2.1. Povijesni kontekst.....	3
2.2. Biblijski kontekst.....	4
2.2.1. Nastanak kanona Starog zavjeta.....	4
2.2.2. Deuterokanonske knjige i apokrifi	4
2.3. Kontekst <i>Povijesnih knjiga</i>	6
2.4. Autorstvo	7
2.5. Kratak sadržaj	9
3. Duhovni osvrt na <i>Knjigu o Tobiji</i>	11
4. Moralni osvrt na <i>Knjigu o Tobiji</i>	12
5. Društveno-politički osvrt na <i>Knjigu o Tobiji</i>	13
6. Zaključak.....	14
7. Literatura.....	15

1. Uvod

Knjiga o Tobiji smatra se jednom od najprepoznatljivijih pobožnih romana biblijske književnosti. Sadrži elemente folklora iz različitih izvora, međutim autorske vještine omogućile su poganskim izvorima suglasje sa židovskim moralom i vjerskim podučavanjem. Postoje verzije na grčkom, latinskom, sirijskom, hebrejskom, etiopskom i, dakako, latinskom jeziku, što govori o popularnosti knjige. Dijelovi *Knjige o Tobiji* na hebrejskom i aramejskom pronađeni su među nalazištima rukopisa u pećinama u Kumranu koji su se značajno slagali s tekstualnim tradicijama Sinajskog kodeksa i starim latinskim jezikom.¹

Deuterokanonska knjiga o Tobiji nije bila uključena u hebrejsku Bibliju, iako je izvorno bila napisana na semitskom jeziku. Priča je očuvana u grčkoj i latinskoj Bibliji i smatra se kanonskom u Rimokatoličkoj Crkvi, a kada je napisana ili gdje ne možemo sa sigurnošću reći. Njezina aktualnost na hebrejskom i na aramejskom u svicima s Mrtvog mora sugerira da ne može biti kasniji od drugog ili vjerojatnije trećeg stoljeća prije Krista. Povijest je pokazala da Tobitovo proročanstvo o tijeku povijesti Izraela ne pokazuje svijest o prevratima u Jeruzalemu u vrijeme Makabejaca. Autor priče kakvu mi poznajemo upotrijebio je zabavnu romanu kao prigodu za konvencionalne moralne naputke, a u svojem govoru na smrtnoj postelji u poglavlju Tobit uvjerava svojega sina da se pravednost nagrađuje, a pokvarenost kažnjava.²

Svrha ovog rada je prikaz *Knjige o Tobiji* u vidu biblijskog konteksta, konteksta *Povijesnih knjigai* hrvatskoglagoljičkog konteksta. Nadalje, iskazati literalne probleme te moralni, društveno-politički i duhovni kontekst samog djela. Sukladno svrsi rada, ciljevi ovog rada su prikazati općenite informacije o književnosti Starog zavjeta. Zatim povijesni kontekst židovske religije i zapisa iste. Nadalje istaknuti biblijski kontekst i utjecaj na hrvatskoglagoljičku književnost.

Drugo poglavlje definira povijesni kontekst, biblijski kontekst s naglaskom na nastanak starozavjetnog kanona i deuterokanonskih knjiga. Također, ukratko su opisana najbitnija pitanja vezana uz autorstvo djela sadržanih u Starom zavjetu, te pojedine informacije o autoru. Nadalje, dane su informacije o *Povijesnim knjigama* koje sadrže *Knjigu o Tobiji*.

¹Harrison, R.K. 2016. Uvod u Stari zavjet: Uključujući sveobuhvatni pregled starozavjetnih studija i posebni dodatak o apokrifima. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, Inc.

² Isto

Treće poglavlje sadrži osvrt na djelo u kojem je kratko odgovoreno na pitanje duhovnosti koja se mogu pronaći u djelu.Četvrto poglavlje donosi kratak pregled moralnog osvrta djela, a peto poglavlje društveno-politički osvrt na djelo prožeto povijesnim činjenicama.

2. Kontekst *Knjige o Tobiji*

2.1. Povijesni kontekst

Drevnu povijest Izraela kako u biblijskim tako i izvanbiblijskim okvirima treba staviti u kontekst tadašnjih velikih sila i malog naroda. U povijesnom, političkom i kulturalnom smislu povijest pred nas predstavlja daleko značajnije narode onoga doba – Hetite, Egipćane, Babilon, Asiriju, dok su Židovi smatrani politički neznčajnim i malim narodom. Izrael predstavlja ujedinjeno kraljevstvo dvanaest razjedinjenih plemena koje povezuje snažna vjera. Prema vjerskim spisima nerijetko se stječe dojam snažnog i važnog kraljevstva, a realno gledajući njihova međunarodna pozicija i utjecaj bio je zapravo zanemariv. Geografski strateška pozicija Izraela nezaobilazno je značajna radi njihove najvećesnage i međunarodnog značaja u vidu njihovog Boga, Jahvea, a oni su njegov izabrani narod. Izrael kao država nikada nije bio prijatnija na međunarodnom planu na koju ozbiljno treba računati, naprotiv izraelski su vladari uvijek iznova nastojali sklapati saveze sa narodima koji ih okružuju ili sa svojim neprijateljima. Izrael u cijelosti zavisi od Jahve, stoga je njihovu povijest nemoguće razdvojiti u sekularnu i vjersku povijest. Njihova je povijest zapravo povijest spasenja, koja se tada razmatra ne samo na korporativnom planu svega Izraela, nego se na izraelsku zajednicu gleda i iz perspektive osobnog doživljaja svakog pripadnika te zajednice. U proučavanju povijesti Izraela njegovo iskustvo vjere nije neka zasebna kategorija, koja pripada strogo transcendentnom području, zbog koje treba razlikovati svetu povijest od hebrejske religijske povijesti.³

Filistejska prijatnija vjerojatno je glavni razlog težnji za uspostavom monarhijskog sustava u Izraelu jer selabava konfederacija izraelskih plemena više nije mogla nositi s trajnom Filistejskom prijatnjom. Filistejci, iako ne baš mnogobrojni narod i velika nacija, bili su naglašeno ratnički narod, dobro obučeni i napredne tehnologije nasuprot Izraelcima koji su bili vojno vrlo slabo opremljeni i još slabije obučeni te teritorijalno neučvršćeni. Pleme Danovo čak još nije bilo dio međuplemenske zajednice, stoga Filistejci nisu bili samo vojna opasnost nego su postali prijatnija cjelokupnog opstanka Izraelaca zbog čega su oni bili prisiljeni drugačije i bolje se organizirati.⁴

³ Berković, D. 2017. Uvod u Stari zavjet. (12.9.2019.) URL: <http://www.bizg.hr/wp-content/uploads/2017/03/USZ.pdf>

⁴Usp. Nav.dj. Berković. Str. 16

2.2. Biblijski kontekst

2.2.1. Nastanak kanona Starog zavjeta

Židovstvo neovisno u unutrašnjim razlikovanjima ima poveznicu među svim Židovima, a to je odnos prema Tori. Povijesna previranja su Židove i židovstvo dotakli i izvana i iznutra. Unutar židovstva u tom su razdoblju razna strančarenja i razne struje uzrokovale i raznolike unutrašnje sukobe, a istovremeno se pojavljuje i uspon u moći carstva sa središtem u Rimu. Rimljani su uslijed ratnih sukoba sa Židovima razorili hram i protjerali većinu Židova u dijasporu, što je jedan od najtežih udaraca židovstvu. Jedan manji dio Židova ostao je u Palestini, a progon je, od svih židovskih plemena, najteže pogodio upravo saduceje, koji su više od drugih bili povezani sa hramom. Farizeji su donekle lakše podnosili ovaj udarac, utoliko što su više vezani uz Toru i bogoslužje sinagoge, pa su se lakše suočavali s nastalom krizom. Silom neprilika, nestankom fizičkog središta židovstva stvaraju se novi poticaji da se artikulira i nanovo razmotri položaj Pisma i kanona. Nadalje, razmatranje je dodatno potaknuto strahom helenističkih utjecajakoje je mogli značiti dodatno slabljenje i prijetnju raseljenom židovstvu. Bile su potrebne višegodišnje rasprave i razmatranja, različita uvjeravanja i mišljenja da bi kanon Pisma bio prihvaćen i zaključen. Temeljni dio kanona Pentateuh (Tora) već je bio prihvaćen i ustanovljen u vrijeme prihvaćanja Pisma i kanona.⁵

2.2.2. Deuterokanonske knjige i apokrifi

Kršćani dijele Bibliju na Stari zavjet i Novi zavjet. Stari zavjet obuhvaća 39 protokanonskih (istovjetne s hebrejskim kanonom) i sedam deuterokanonskih knjiga (protestanti ih, kao ni Židovi, ne priznaju, pa su to za njih apokrifi). Dijelimo ih u knjige zakona, povijesne, mudrosne knjige, poeziju i proroke. Jedina razlika između protestantske i hebrejske verzije je podjela knjiga, naime hebrejski Tanakh sastoji se od 24 knjige. Knjiga o Tobiji dio je povijesnih knjiga. Deuterokanonske knjige su knjige koje su Katolička i Pravoslavna crkva prihvatile kao dio Staroga zavjeta. Iako su ih u 2. i 1. stoljeću pr. Kr. prihvaćali pojedini ogranci židovstva u kojima su te knjige i nastale, a osobito oni Židovi koji su živjeli u dijaspori u krajevima gdje se govorilo grčkim jezikom. Kršćani su nastavili koristiti deuterokanonske knjige, o čemu svjedoče brojni primjeri podsjećanja na njih u Novom zavjetu, ali i neprekinuta tradicija prepisivanja tih spisa koji su se uvijek nalazili u kodeksima skupa s ostalim biblijskim knjigama. To potvrđuju

⁵Usp. Nav.dj. Berković. Str. 27

arheološki nalazi i biblijska paleografija. U deuterokanonske knjige spadaju Tobija, Judita, 1. i 2. knjiga o Makabejcima, Knjiga Sirahova i Knjiga Mudrosti, i dijelovi Knjige Baruhove, Danielove, Esterine i Jeremijino pismo. Svi su ovi spisi napisani na grčkom jeziku, iako je barem izvorna hebrejska Knjiga Sirahova nađena u cijelosti. Autori biblijskih knjiga su nerijetko nepoznati, dok se njihove priče bilježe mnogobrojnim prijepisima svjedoka te se na taj način, znanstvenim metodama, mogao pružiti pouzdaniji biblijski tekst, to jest kritičko izdanje Biblije.⁶

Predaja ili izvor ima pak neke posebne osobitosti koje odudaraju od spomenutih. Karakteristična je crta ona koja odražava ljubav Jahvinu prema izabranom narodu, te se stilski i jezično osobito izdvaja od svih drugih dijelova Petoknjižja. Svećenički izvori i tekstovi orijentiraju se isključivo na legislativu, uređenje i organizaciju svetišta, žrtvenog sustava, blagdane i upute o blagdanima. Činjenica da su biblijski tekstovi narativni navodi na pretpostavku kako su postojali razni izvori ovakvih tekstova koji čine koherentne pripovijesti i prikaze te na taj način oblikuju dokumente. Teorija dokumenata u završnoj fazi opisuje četiri temeljne predaje (izvora) – jahvistička, elohistička, svećenička i deuteronomistička predaja ili izvori, a naknadna istraživanja ustanovljuju domicilna područja nastanka ovih predaja. Svećenička predaja nalazi svoje ishodište u središtima religioznosti i svetištima, svećeničkim školama odakle osobito dolaze oni dijelovi tekstova Petoknjižja koji se odnose na legislativu Zakona i obredne upute. Jahvistička predaja nalazi svoje izvor u judejskim južnim krajevima, npr. Hebron, a elohistička svoje podrijetlo pronalazi u sjevernom dijelu kraljevstva.⁷

Apokrifni tekstovi okarakterizirani su sumnjom o autentičnosti koja mu se službeno ne priznaje. Jezgovitost biblijskih tekstova nudila je prostor domišljanjima koja su popunjavala postojeće ili oblikovala nove sadržaje. Smatrani su lažnima, a izvori su bili pisani i usmeni oblici starožidovske i starokršćanske tradicije te raznolika dualistička naučavanja. Starozavjetni opisuju stvaranje i život prvih ljudi, život starozavjetnih crkvenih i svjetovnih odličnika, a česte su i starozavjetne apokalipse, a novozavjetni su okupljeni oko likova Isusa i Marije te apostola. Apokrifi su ušli u književnost svih europskih kršćanskih naroda.⁸

⁶Usp. Nav.dj. Harrison

⁷Usp. Nav.dj. Berković. Str. 34

⁸Leksikografski zavod Miroslava Krležje. (12.9.2019.) URL:<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3326>

2.3. Kontekst *Povijesnih knjiga*

Povijesne knjige obuhvaćaju periode povijesti opisane u Samuelovim i Kraljevim knjigama. One prikazuju sveobuhvatne i dalekosežne promjene u političkom, društvenom i vjerskom životu Izraela. Dvostrano značenje uključuje završetak razdoblja sudaca i društveno-političkog stanja u kojem nije bilo kralja i kraljevske centralizirane vlasti te vrijeme konfederacije plemena povezane labavim etničkim vezama uz zajednički i ujedinjujući faktor vjere u Jahvu. Kraj razdoblja sudaca indikativan je opis stanja šire društvene zajednice jasno ukazuje na to da je vjerska dimenzija bila presudan ujedinjujući element za etničko tijelo izraelskih plemena. Druga polovica razdoblja, opisuje uspostavu monarhije Izraela koja predstavlja potpuno novi drugačiji društveno-politički sustav. Kroz sveukupna događanja središnje mjesto u svim ovim događanjima zauzimaju četiri osobe: Samuel, Šaul, David i Salomon.⁹

Mudrosna književnost dijeli se na didaktičku i kontemplativnu, te na introspektivno ili pesimističko pjesništvo. Didaktično, kao i kontemplativno pjesništvo bilo je namijenjeno široj publici te je izloženo na jasan i slikovit način za razliku od inicijacijske književnosti koja je okarakterizirana dubokom simbolikom. Hebrejska drevna književnost prožeta je mudrosnom književnošću koju u Starom zavjetu sačinjavaju: Knjiga mudrosti, Mudre izreke, Knjiga Sirahova, Job, Propovjednik, kojim se dodaje i Pjesma nad pjesmama i Tobija, koji je „povijesni roman“ namijenjen Židovima dijaspore, a sama imena likova naglašavaju Božju dobrotu. Knjiga o Tobiji je svjedočanstvo vjernika koji su shvatili stvarnost ovog svijeta nadahnutu biblijskim motivima. Moralnost je jedna od najznačajnijih karakteristika prenesena u knjizi na dramski i umjetnički način. Nadalje, u knjizi o Tobiji često je spominjan metaforički put milosrđa i solidarnosti s naglaskom na vjerski odnos prema okolini. Tobija je roman koji drugačije pristupa čitatelju, nudi prostor za vlastitu interpretaciju te potiče razmišljanje čitatelja za razliku od nametanja mišljenja čitatelju. Antičko razdoblje nije pokazivalo velik interes za proučavanje Tobije, a mnogi znanstvenicimatraju da Tobija ima svrhu izgradnje čitatelja koji se mogu poistovjetiti s njime i Sarom radi potrebe moralne izgradnje. Korijen riječi Tobit/ Tobija znači dobar, lijep što objedinjuje i moralno i estetsko, to jest možemo samo ime shvatiti kao metaforu za Židova koji poštuje zakon uz pripovjedački i lagani stil pisanja.¹⁰

⁹ Usp. Nav.dj. Berković. Str. 105

¹⁰ Zovkić, M. 1990. Duhovni komentar Knjige o Tobiji. Patmos Verlag Dusseldorf. 45, Str. 247. (12.9.2019.) URL: <https://hrcak.srce.hr/52752>

Knjiga je podijeljena u tri veće cjeline: nevolja Tobita i Sare u svjetlu Božjeg plana, Tobijin put kao podloga za ozdravljenje Tobita i Sare te kao Božje djelo te Tobitova oporuka i ispunjenost Tobitova i Tobijina života. Unutar većih cjelina postoje literarno i teološko planski složeni odsječci. Nadalje, bitno je istaknuti dominantne elemente knjige: ukazivanje na djela što ih Bog čini pravednom Izraelcu (Tobitu) dok je u izgnanstvu. Zatim, pokazati sunarodnjacima kako pobožan Židov u izgnanstvu konkretno pomaže drugima, živeći prema Božjem zakonu. Konačno, preporuka činiti dobro drugima dok ima vremena.¹¹

Čini se stoga vjerojatnim da je popularnu folklornu priču preradio autor koji je bio duboko odan Mojsijevim zakonima, a folklornim elementima u priči dozvoljeno da ostanu. Tobitova zaduženost prema Tori nije uvjetovana pravnim pitanjima, Tobijino putovanje u potrazi za ženom iz vlastita plemena podsjeća na priče o Izaku i Jakobu u Postanku. Tobijina molitva u bračnoj noći je jedan od najranijih citata iz uvodnih poglavlja Postanka. Viđenje braka koje izražava, koje naglašava ulogu žene kao pomoćnice, mnogo je pozitivnije od onoga koje pronalazimo u Knjizi Sirahovoj.¹²

2.4. Autorstvo

Pitanje konteksta složeno je s obzirom da uključuje nekoliko bitnih elemenata koji ga određuju, primarno potrebno je prepoznati neposredni literarni kontekst i literarnu formu. Nadalje, povijesni kontekst, to jest kada, u koje vrijeme i u kojim povijesnim uvjetima je neki tekst nastao. Zatim, postavlja se pitanje društvenog okviranog teksta, u kojem je društvenom sloju nastao i kome je neki tekst namijenjen. Najčešće je određen povijesni i društveni, literarni ili mitologijski kontekst. Nastanak literarnog djela i njegovog konačnog oblika u današnje vrijeme se u mnogome i znatno razlikuju od načina na koji je nastajao tekst u drevnome svijetu ili pak u svijetu prije izuma tiskarstva. Razlikuje se i naše poimanje autorstva i autora kojem se pak pridodaje određeno djelo, knjiga.¹³ Literarna forma razlikuje prozno-narativna djela od pjesničkih te na temelju nje možemo odrediti je li neki tekst proza, poezija ili diskurs. Prema literarnoj vrsti teksta i žanru prepoznamo stilističke elemente. Biblijski tekstovi prema formi dijelimo na mitove, pučke pripovijesti, herojske pripovijesti ili sage te legende.¹⁴

¹¹ Župarić, D. 2012. Moralni naglasci u Knjizi o Tobiji. Bogoslovska smotra, 82: 3, 711–729. (12.9.2019.) URL: <https://hrcak.srce.hr/90451>

¹² Usp. Nav. dj. Harrison

¹³ Usp. Nav. dj. Berković. Str. 30

¹⁴ Isto Str. 33

Znanje o Knjizi o Tobiji utemeljeno je na Vatikanskom i Aleksandrijskom kodeksu te na latinskom prijevodu Biblije – Vulgati. Navedeni prijevod smatra se točnim i primarnim do 19. stoljeća jer grčki prijevod nije bio poznat do 1833. godine kada ga je otkrio Konstantin Tischendorf u samostanu svete Katarine. U samostanu je ponaden dio prijevoda Septuaginte uključujući i prvu stranicu Knjige o Tobiji. Navedeni dijelovi objavljeni su polovicom 19. stoljeća, a povratkom u samostan Tischendorf nalazi ostatak Septuaginte i čitav prijevod Novog zavjeta koji se trenutno nalazi u knjižnici u St. Petersburgu.¹⁵

Pitanje jezika na kojem je Tobija prvi puta napisan je višestruko debatirano. Znanstvenici su subjektivno protumačili unutarnje dokaze kako bi favorizirali grčki ili aramejski original. Priroda izvornog jezika Tobije povezana je s mjestom sastavljanja rada, a dokazano je da je barem djelomice napisana u prvoj osobi od strane navodnog autora, koji je tvrdio da je odveden u zarobljeništvo u Ninivu pod Šalmanaserom V. 722. godine prije Krista. Međutim, postoje naznake o znanju o događajima koji su se odvijali u Kraljevstvu Juda i spominje određene značajke koje su obično povezane s grčkim razdobljem te odražava vjerske razvoje nakon progonstva radi čega je stvorena mogućnost mezopotamijskog ili egipatskog podrijetla. Datiranje teksta uključuje reference koje ne uključuju makabejski ustanak radi čega bi mogla biti dodijeljen period oko 180. godine prije Krista. Svrha autora je zajedničko tkanje određenih etičkih aspekata sadašnjih poganskih priča s drugim maksimumima koji se tiču moralnosti. Takav način bi usadio stav pobožnosti prema Bogu i želja za ispravnim ponašanjem u ljudskom društvu jer je i sam Tobija, za razliku od mnogih njegovih suvremenika, prezirao izdaju i kao rješenje predložio molitvu. Pokazao je da bi se ispravna perspektiva poniznosti i vjernosti prema Bogu odražavala u trezvenosti ponašanja, pravde i iskrenosti. U praktičnom smislu on je bio u mogućnosti pokazati životnu važnost desetine, bračne obveze, djela milosrđa, vjerske dužnosti i poštovanja prema mrtvima.¹⁶

Autor Knjige o Tobiji je nepoznat, poznato je da je bio židov upućen u povijest i znanost o Bogu te da je možda živio u doba dijaspore. Datum i mjesto nastanka knjige o Tobiji je dvojbeno. Neki tvrde da je napisana u Egiptu između 4. i 3. stoljeća prije Krista dok drugi autori favoriziraju drugo stoljeće prije Krista ili čak početak 1. st. prije u Palestini. Autor je najvjerojatnije, prema analizam knjiga navedenog razdoblja, pisao aramejskim jezikom te je on

¹⁵ Littman RJ. 2008. Tobit: The Book of Tobit in Codex Sinaiticus. Leiden, Nizozemska: Koninklijke Brill NV. Str. 20

¹⁶ Usp. Nav. dj. Harrison

smatram izvornim jezikom Knjige o Tobiji, a kasnije bi bila prevedena na hebrejski i grčki jezik.¹⁷

Neovisno o nepotvrđenom autoru, utjecaj na njegovo pisanje i sadržaj samog djela vidljiv je iz mnogih izvora tog doba. Nickelsburg ukratko sažima najveće utjecaje na pisca koji uključuju židovsku Bibliju, folklor, poganske priče te Homerova Odiseja kao jedni od najvećih. Neovisno o upitnost detalja koji se spominju u knjizi, postoje mnoge dodirne točke, a one su najprepoznatljivije sa Biblijom, osobito ukoliko govorimo o prikazu obitelji u vjerskom, a i svakom drugom smislu. Asirijske dodirne točke vidljive su kod porijetla Toba i Tobije (prognan narod Naphtali) te detalji o prognanstvu i takvom načinu života. Nadalje, dodirne točke s Biblijom vidljive su ne samo u portretskom prikazu obitelji nego i patrijarhalnim pričama u Knjizi Postanka. Neki od detalja koji to dokazuju su ime Tobijine mlade – Sara, jednako imenu Izakove žene te uloga anđela Rafaela kao Tobijinog pomagača kao što jer i Izak imao svog slugu. Prema navedenom, sa sigurnošću se može reći da utjecaj na autora je vidljiv te da je cijela priča prožeta prenesenim značenjem o braku, obitelji i samoizgradnji.¹⁸

2.5. Kratak sadržaj

Tobija pripada među svetopisamske likove koji imaju svoju knjigu, a njegova žena Sara ima isto ime kao i žena praoca Abrahama, to je ime koje znači ‘kneginja’ i ističe dostojanstvo žene. *Knjiga o Tobiji* opisuje postanak njihova braka i obitelji što je jedan od pokazatelja da se čitava biblijska povijest s pravom može promatrati kao obiteljska povijest s naglaskom na život u progonstvu Tobije i Sare u vremenu nakon 721. godine prije Krista koja u izraelskoj povijesti znači kraj sjevernog kraljevstva i odvođenje stanovništva.¹⁹

Tobija po nalogu svojega oca Tobita kreće iz Ninive na dalek put jer treba pronaći uštedevinu koju je otac davnih dana ostavio kod prijatelja u pokrajini Mediji. Tijekom svog putovanja Tobija pronalazi pratioca Azarju koji će se vrlo brzo pokazati kao iskusan i pouzdan voditelj, a predstavlja Božji glasnik Rafael u čovječjem obliku. Rafael je poslan kao odgovor na molitvu Sarinu i Tobitovu. Došavši u Mediju, susreće Ragula, Sarinog oca te odlučuje i prihvaća ženidbu s djevojkom Sarom, kćeri u obitelji kod koje su na putu bili smješteni. Sara je pritom na

¹⁷ Villanueva, M. 1971. Knjige Tobiasa, Judith, Ester. Jeruzalemska Biblija : 499-501. Spuštanje Broewera: Bilbao.

¹⁸ Bredin, M. 2006. *Studies in the Book of Tobit: A Multidisciplinary Approach*. New York: T&T Clark. Str. 24

¹⁹ Bilić, N. 2014. *Suvremena problematika u deuterokanonskoj knjizi. Ad maiorem Dei gloriam*. (12.9.2019.) URL: <http://amdg.ffrz.hr>

čudesan način oslobođena od zloduha koji ju je zarobljavao i ubio njezinih prethodnih sedam muževa prije konzumacije braka zbog čega su se i Sarini roditelji protivili ženidbi nje i Tobije. Tobija preživljava svadbu jer anđeo okuje zloduha, što je i bio razlog njegova dolaska na zemlju. Bračni par se sretno vraćaju do Tobijinih roditelja, a čudnovati pratilac, koji je preuzeo Tobijinu zadaću i donio očevu ušteđevinu, otkriva svoj identitet Božjeg poslanika, anđela, poslanog od Boga kao odgovor na dvije usrdne molitve u kritičnim trenucima s početka svih ovih događaja. Pretpovijest ovog bračnog para počinje, naime, u bolnoj krizi u kojoj stari Tobijin otac i Tobijina buduća žena su u životnoj nevolji te mole da Bog upravlja tjeskobnu molitvu prožetu željom da ih uzme s ovoga svijeta. Tobit trpi zbog toga što je oslijepio i tako već drugi put u životu zapao u veliko siromaštvo, a Sara pak, na drugom kraju golema kraljevstva, oplakuje svoju gorku sudbinu. U najtežoj boli već planira samoj sebi oduzeti život, ali se onda s molitvom ipak zaustavlja jer u nepovoljnim i neplaniranim prilikama dvoje mladih ljudi zakoračit će u novi život.²⁰

Otac je velika potpora na mladićevu putu te je spreman svu ušteđevinu prepustiti svome sinu, a prije polaska na put daje mu obilnu pouku, punu praktičnih savjeta. Pratioca, kojeg mladić za put pronalazi, ne samo da priznaje i odobrava, nego ga primjereno nagrađuje. Sarini roditelji također ohrabruju svoju kćer koja će konačno primiti milost kao nagradu za svoju bol. Tobija kreće na put s posve drukčijim zadatkom, ali njegovo hodočašće dovodi ga do drugih i važnijih ciljeva koji uz pomoć svoga pratioca ispunjava. Tobija postaje liječnik Sari od opsjednutosti, liječnik svome ocu od sljepila, a osim toga na tom putu, mimo izvornog plana, nalazi ženu, djevojku iz vlastita naroda s kojom će cijeli život podijeliti. Tako ujedno ispunjava očev nalog koji je primio u oproštajnom blagoslovu. Između dvije obitelji ne postoje unaprijed izravne veze i bliže poznavanje, žive u dva udaljena mjesta, jedino što ih veže je pripadnost istom narodu i zajednička prognanička sudbina u stranom svijetu. Međutim, Tobija govori na način da je moguće zaključiti da je nekako već bio upoznat s teškom sudbinom djevojke koja je sedam puta doživjela tragičnu svadbu. Sveto pismo otvoreno spominje strah pred brakom koji mladić osjeća, a Tobija otvoreno govori o svom strahu koji počiva na onome što je čuo. Priznaje da ga je strah od smrti, strah ga je zloduha koji je djevojku opsjeo, a njegova plemenitost otkrivena je zabrinutošću ne samo za sebe nego i zato da njegova tragedija ne bi roditelje unesrećila. Dvaput mladić mora uspješno svladati zadatak odvajanja od najbližih. Ponajprije od majke koja zaplakana kori svoga muža jer je pogođena odlaskom sina iz obitelji, te zatim rastanak, od Sarinih roditelja koji jer se morao izboriti za svoja prava. Tobija sa svojom ženom Sarom poštuje

²⁰Usp. Nav.dj. Harrison

svoju odluku i vlastiti životni put, a životni korak rastajanja blagoslovljen je ponovnim susretom. Put međusobne ljubavi ima nekoliko koraka, Tobija najprije čuje od svoga pratioca istinu o Sari. Može se reći da je taj trenutak označio u njegovu srcu početak iskrene ljubavi prema Sari. Nadalje, kad se jednom budu našli nasamo u bračnoj sobi, Tobija i Sara zajednički mole, a u toj molitvi Tobija se prisjeća Božje riječi iz stvaranja, gledajući u Saru ostvarenje onoga što je Bog na temelju svoje božanske prosudbe podario. Tobija moli: „učini da s njom doživim starost“ kako bi započeli zajednički život ne samo kao rezultat sadašnje sklonosti i potrebe za blizinom druge osobe, nego gledaju na cjelinu i dovršetak ljudskog života. Tobijin dolazak u njezin život znači kraj velike Sarine patnje jer je mladoženja svojim postupkom oslobađa od zloduha koji ju je držao u svojoj vlasti. Tobija ispunja svoju zadaću tako što donosi očevu ušteđevinu u kuću, a povrh toga donosi i lijek za očevu bolest.²¹

3. Duhovni osvrt na *Knjigu o Tobiji*

Prizor osljepljenja Tobita tumačeno je kao duhovnost odozdol, to jest prihvaćanje novih činjenica i očuvanje starih puteva života. Važno je naglasiti vremenski kontekst, vrijeme helenizacije nakon Aleksandra tijekom koje su se Židovi morali prilagoditi svjetovnom uz istovremenu obnovu vlastite religijske tradicije. Zatim, motiv ribe prokomentiran je kao pronalazak Tobijinog identiteta radi svrhe njegovog putovanja koja je označavala velike promjene u njegovom životu. Dio *Knjige o Tobiju* kojem je opisan ženidbeni ugovor u Raguelovom domu te prva bračna noć Sare i Tobije i njihovoj svadbi tijekom koje su prebrodili svoje prve kušnje smatra se središtem djela jer Tobija uči svoj vlastiti put otkrivati, promišljati i njime hodati. Povlačenje zloduha od Sare uzrokovano je strpljenjem i razboritošću mladoženje te prihvaćanjem Božjeg plana o sebi i preplavlivanjem osjećaja spasenja za koji se smatra da je uzrokovao povlačenjem Zloduha. Prošnja mladenaca i poziv na zajedničko starenje tumačeno je kao Božja naklonost, ali i spremnost na kulturu odnosa u braku : "Bračni susret mladenaca Tobije i Sare prožet je razmišljanjem i molitvom. Tko s drugim dijeli tu stranu života, želi dopustiti i doživjeti da ima iskustva koja dotiču i otvaraju dušutako da tijelo i duša zajedno klikću a partneri jedno drugom posredujuozdraviteljsko ozračje. Ovdje konačno nastupa snaga 'spoznavanja' kod kojega spolno povezivanje uspijeva ako biva praćeno drugimrazinama povezivanja kao što je duhovna"²²

²¹Usp. Nav.dj. Bilić

²²Usp. Nav.dj. Harrison

Nadalje, Raguel moli Tobiju da još ostane kod njega, te obećava da će poslati glasnika njegovu ocu koji će objasniti razlog kašnjenja. Tobijato odbija, svjestan da ga roditelji žele vidjeti i da se to ne može nadomjestiti slanjem glasnika, čime pokazuje zrelost odraslog muškarca. Rafael Tobita ozdravljuje prirodnim sredstvima, kao što je to učinio i za Saru, a Tobit priznaje da je njegova bolest bila Božje odgojno sredstvo. Kao zahvalu Tobit gradskim vratima čeka dolazak snahe, pred sugrađanima hvali Boga koji ga je ozdravio, izriče pohvalu Sarinim roditeljima nju prihvaća za novog, punopravnog člana obitelji, a zatim priređuje mladencima gozbu koja traje sedam dana. Također, Tobija višestruko ističe Rafaelovu ozdraviteljsku ulogu i time daje naslutiti da se radi više nego o zdravstveno-socijalnom zbivanju. Rafael govori Tobitu da je bio uz njega kad je pokapao mrtve i time najavljuje da je solidarnost prema mrtvima mjerilo solidarnosti prema živima. *Knjiga o Tobiji* pokazuje tri faze vjere utemeljene na ključnim riječima ove knjige: put, milostinja, veličanje Boga. Prva je rast uvjere od djetinjstva pomoću obiteljskog odgoja. Zatim, osobno prihvaćanje vjerskih vrednota ostajanjem na putu vjere. Zaključno, otkrivanje i prihvaćanje Božjeg plana.²³

4. Moralni osvrt na *Knjigu o Tobiji*

Zakon je temeljni izvor moralne svijesti Tobitu: „Ti pak drži zakon i zapovijedi, budi milosrdan i pravedan da ti bude dobro“, a dokaz tomu je i činjenica da Tobit živi zajedno sa svojom ženom Anom i sinom Tobijom skromno i pobožno nastavlja opsluživati Mojsijev zakon u progonstvu, ne jedući poganska jela. Pokapanje Židova koji su bili ubijeni dokazuje njegovu moralnu svijest poslušnosti Božjem zakonu. Tobitov moral temelji se na strahu Božjem, poštujući zakon obrednih ceremonija i ljubav prema bližnjemu. Nadalje, Tobitova vjernost zakonu Božjem osobito se ogledala u pokori, plemenitosti prema služiteljima svetišta, ljubavi prema hramu i monogamnoj ženidbi. Tobit je smatran tipičnim primjerom čovjeka pravednika. Takav čovjek okarakteriziran je djelovanjem po zakonu, to jest Božjoj volji s velikom požrtvovnošću i spremnosti na moguće posljedice. Poslušnost Tobita zakonu vidljiva je i u razgovoru s Anom, kada očekuje suosjećanje od supruge, ne nalazi ga, te poput Joba ostaje usamljen. Ana dovodi u pitanje Tobitov pobožni život, dok on moli Boga za pomoć.²⁴

Tobitova bogobožnost smatra se pozadinom njihovog sukoba, koji Tobitu treba biti motivom moralnog djelovanja: budući da je Gospodin dao zakon, zdravlje ovisi o samom Izraelu i

²³Usp. Nav.dj. Zovkić

²⁴Usp. Nav.dj. Župarić

njegovuzauzimanju za životni red. Vjerski odgoj zaokuplja Tobita iz čega proizlazi upućivanje na Tobiju u Mojsijev zakon. Mojsijev zakon je temeljna nit čitave *Knjige o Tobiji*, pa je tako vidljiva i u prizoru iz Raguelove kuće. Mojsijev zakon i Božjom odlukom Sara je dana Tobiji za ženu. Po Mojsijevu zakonu i odlukom neba Sara je dana Tobiji za ženu. Tora u tom kontekstu nije zaokružen legalan sustav, nego niz propisa za pojedinca koji živi u tuđini, nepromjenjivi Božji zakon. Tob tijekom cijelog djela veliča vjernost Božjem zakonu jer Bog blagoslivlja/nagrađuje pravednika koji poštuje zapovijedi. Međutim, pričom oslijepljenog Tobita pokazuje kušnju nevinog čovjeka, ali i to da ga Bog nikada ne napušta, već bdi nad njim nagrađujući ga u pravo vrijeme.²⁵

5. Društveno-politički osvrt na *Knjigu o Tobiji*

Etičko- moralno područje iznimno je naglašeno tijekom čitavog djela, što je vidljivo u prikazu Tobita primjerom pravovjernoga Židova u dijaspori. Tim prikazom otvaraju se brojne rasprave o tezama tradicionalne židovske teologije u poslijesužanjskom razdoblju, počevši od morala djela, što se ponajviše ogleda u davanju milostinje. Tobitova predodžba o blagu utemeljena je na razlogu davanja milostinje koja čini polog koji se s vremenom nakuplja, a u danima nevolje dobro dođe. Sam polog ne daje zaštitu samo Tobitu nego i njegovom sinu koja će ga osloboditi smrti i tame, a ujedno će biti ugodan prinos i štovanje dostojno Boga. „dobar polog“ dio je tradicionalnog učenja blaga u Izraelu, a pojavljuje se i u novozavjetnom učenju u kojem se blago na nebu odnosi na zagrobni život. Tob se uvijek vraća na isti izvor, koji se može definirati ne okretanjem svog pogleda od siromaha. Tadani Bog neće odvratiti svoj pogled.

U *Knjizi o Tobiji* spominje se još jedan važan vid društvenog života: poziv na isplatu plaće radniku, kao i na suzdržavanje od svakoga grijeha. Takav način života i odnosa prema drugima osigurat će Božju milost, pravednika Bog neće napustiti, neće ga snaći nikakvo zlo te mu je zajamčen uspjeh. Najvažniju piščevu poruku izgovara anđeo: hvaliti Boga, moliti, činiti dobro i davati milostinju.

Nakon smrti Aleksandra Velikog. Bliski istok se susreće s kolonizacijom, a židovski narod zahvatilo je veliko previranje. Vodeća klasa je postala politički nezadovoljna zbog opiranja otvaranju novom svjetskom poretku te nije bila dovoljno snažna oduprijeti se helenizmu, a vodeći narodni sloj našao se u određenoj zaslijepljenosti zbog vjernosti vlastitoj tradiciji i zbog straha prema

²⁵Usp. Nav.dj. Župarić

vlasti stranaca. Tobija ozbiljno shvaća kriznu situaciju i stalo mu je do očuvanja vjerske tradicije svojega naroda. Tobitovo poštovanje prema židovskim običajima usprkos progonu objašnjavano je kao politička sloboda i sloboda svijesti. Nadalje, činjenica Tobitove suradnje sa stranim vlastima iz koristi nije značilo negiranje vlastite vjere, budući da nije pristajao niti kakav kompromis u vjerskim stavovima, čak i po cijenu života. Zaključno, Tobit je u vanjskoj neslobodi očuvao unutarnju slobodu koja ga je poticala na plemenito djelovanje, poštivanje Zakon i moralnog zakona.²⁶

6. Zaključak

Gledajući *Povijesne knjige* u cjelini moguće je reći da *Knjiga o Tobiji* ne dobiva toliko pažnje kao njihovi ostali dijelovi. Literarni problemi uključuju na apokrifnost djela s naglaskom na predaju i podijeljeno mišljenje o svetosti djela kao takvog. Kratak sadržaj nam pruža uvid u mišljenje autora te, čitajući samo njega, vidljiva je naglašena duhovnost Tobije i Sare. Moralnost djela najčešće se povezuje sa Tobitom, Tobijinim ocem te njegovom ponašanjem u skladu sa židovstvom neovisno o poganskom životu koji mu je bio nametnut. Zaključno, društveno-politički kontekst naglašava Tobitov i Tobijin odnos prema novcu kao zasebnoj cjelini, ali i kao dio vjerskog morala i ponašanja prema vjeri.

²⁶Usp. Nav.dj. Župarić

7. Literatura

1. Berković, D. 2017. Uvod u Stari zavjet. (12.9.2019.) URL: <http://www.bizg.hr/wp-content/uploads/2017/03/USZ.pdf>
2. Bilić, N. 2014. Suvremena problematika u deuterokanonskoj knjizi. Ad maiorem Dei gloriam. (12.9.2019.) URL: <http://amdg.ffrz.hr>
3. Bredin, M. 2006. Studies in the Book of Tobit: A Multidisciplinary Approach. New York: T&T Clark. Str. 24
4. Harrison, R.K. 2016. Uvod u Stari zavjet: Uključujući sveobuhvatni pregled starozavjetnih studija i posebni dodatak o apokrifima. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, Inc
5. Leksikografski zavod Miroslava Krlež. (12.9.2019.) URL:<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3326>
6. Littman RJ. 2008. Tobit: The Book of Tobit in Codex Sinaiticus. Leiden, Nizozemska: Koninklijke Brill NV. Str. 20
7. Villanueva, M. 1971. Knjige Tobiasa, Judith, Ester. Jeruzalemska Biblija : 499-501. Spuštanje Broewera: Bilbao.
8. Zovkić, M. 1990. Duhovni komentar Knjige o Tobiji. Patmos Verlag Dusseldorf. 45, Str. 247. (12.9.2019.) URL: <https://hrcak.srce.hr/52752>
9. Župarić, D. 2012. Moralni naglasci u Knjizi o Tobiji. Bogoslovska smotra, 82: 3, 711–729. (12.9.2019.) URL: <https://hrcak.srce.hr/90451>